



Jose ry:n kannanotto Joensuun kaupungin ehdotettuihin säästötoimiin

Joensuun seudun erilaiset oppijat ry (Jose) tarjoaa neuvontaa, ohjausta ja tukea henkilöille, joilla on haasteita oppimisessaan. Lisäksi yhdistys tukee sekä kouluttaa oppimisen haasteita kokevien läheisiä, ammattilaisia ja oppimisen erilaisista tavoista kiinnostuneita henkilöitä. Yhdistys tarjoaa mm. ohjausta, kursseja, koulutusta. Olemme yhdistys, jonka erityisosaamista ovat oppimisen moninainen ymmärtäminen sekä oppimiseensa tukea tarvitsevien henkilöiden tukeminen.

Tällä kannanotolla me Josella tuomme esiin tekemiämme huomioita, ajatuksia ja huolia liittyen Joensuun kaupungin palveluverkon kouluja ja päiväkoteja koskeviin sopeutustoimiin. Nykyisen esityksen mukaan Joensuu luopuu vuoteen 2031 mennessä yhdeksästä alakoulusta, kaksi yhtenäiskoulua muuttuu yläkouluiksi ja yksi lukio lakkautetaan sekä yhden koulun rakentamisesta luovutaan. Lisäksi kaupunkiin rakennetaan seitsemän uutta päiväkotia, joihin yhdistetään kaupungin 18 yksikön toiminta. Kokonaisuudessaan esitys tuo tämänhetkisten tietojen mukaan kaupungille noin kuuden miljoonan euron, lukion osalta 160 000 euron ja päiväkotien osalta 1,5 miljoonan euron, vuosittaiset säästöt. Palveluverkkosopeutusta perustellaan syntyvyyden laskulla ja oppilasmäärien vähenemisellä.

Sopeuttamistoimista puhutaan säästöinä, mutta me Josella kysymme, millainen on tämän säästön loppuhinta tulevaisuudessa? Millaista laskua tulemme maksamaan myöhemmin? Kouluelämän muutokset, kiire ja kuormitus näkyvät tällä hetkellä lasten ja nuorten lisääntyneenä levottomuutena ja häiriökäyttäytymisenä. Minimoimalla muutoksista aiheutuvat haitat, huomioimalla lasten etu sekä tukemalla lasten hyvinvointia, emme joudu tulevaisuudessa paikkaamaan nykyisten päätösten aiheuttamaa vahinkoa.

Tarkastelemme tässä lausuntopyynnössä kouluverkoston muutoksia oppimiseensa tukea tarvitsevien oppilaiden ja opiskelijoiden näkökulmasta. Kannanotossa otamme huomioon erityisesti ne lapset ja nuoret, joiden tuen tarpeet näyttäytyvät koulupolun aikana pitempiaikaisesti. Tällä kohderyhmällä on suurentunut riski kielteisesti kasaantuvaan kokemusten kehään, missä ikävät kokemukset kasaantuvat ja vaikuttavat yksilön elämään kokonaisvaltaisesti myös aikuisuudessa (Pakarinen, Lerkkanen & Poikkeus 2012).

Turvallisuuskysymykset

Josella olemme erityisen huolissamme siitä, mitkä ovat suunniteltujen sopeuttamistoimien vaikutukset tukea tarvitsevien oppilaiden kohdalla. Kyseessä ei ole yksinomaan huoli lapsen oppimisesta ja oppimisen tuen riittävyydestä, vaan näemme tämän myös turvallisuuskysymyksenä.



Oppilaan kokema turvallisuuden tunne oppiympäristössä on kaiken oppimisen perusedellytys. Jokaisella oppilaalla on lakisääteisesti oikeus fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen turvallisuuteen. Tutkimusten mukaan (mm. Kattilakoski 2018) turvallisuuden tunnetta lisää tutut aikuiset, toiminnan ja toimitilojen selkeys, oma paikka sosiaalisessa yhteisössä sekä fyysisesti selkeä oma paikka, kuten oma pulpetti. Isojen koulujen ja päiväkotien haasteena on, ettei henkilökunta opi tuntemaan lasta samalla tavalla kuin pienemmässä koulussa tai ryhmässä. Lapsen jääminen vieraaksi opettajalle ja muulle henkilökunnalle on yksi isoimmista huolenaiheistamme. Erityislapsi voi vaatia enemmän valvontaa mm. tunnesäätelyn ja impulssikontrollin haasteiden vuoksi sekä karkailun ja piiloutumistarpeen vuoksi. Huolenaiheena on myös se, ettei kouluympäristö tule oppilaalle riittävän tutuksi. Etenkin tukea tarvitsevien lasten, kuten neuromoninaisten tai autismikirjolla olevien lasten kohdalla tutuksi tuleminen on äärimmäisen tärkeää ja suoraan yhteydessä lapsen psyykkiseen ja fyysiseen turvallisuuteen koulussa.

Tukea tarvitsevilla lapsella uuteen kouluun, luokkakavereihin ja opettajiin tutustuminen voi kestää normaalia kauemmin, jolloin lapselle tulee antaa sopeutumiseen riittävästi tilaa ja aikaa. Suuressa oppimisympäristössä myös häly lisääntyy ja kyky itseohjautuvuuteen vähenee. Vaikka koulun luokkakoot eivät kasva, suurempaan kouluun siirtyminen on tukea tarvitsevalle lapselle suuri muutos ja sopeutumisen kesto muutoksiin on yksilöllistä. Koko sosiaalinen verkosto, kuten tutut koulukaverit voivat puuttua, eikä uudesta luokasta/koulusta tunneta vielä välttämättä ketään. Totuttautuminen uusiin käytäntöihin, isompaan ihmismäärään, mahdollisesti pidempään koulumatkaan tai koulukuljetukseen vaativat kaikki aikaa ja lapsen turvallisuudentunteen vahvistamista. Muutoksista kuormittuvat kaikki lapset, mutta erityisesti tukea tarvitsevilla lapsilla muutokset voivat aiheuttaa suurtakin oireilua. Vaikka koulu-/luokkamutoksia tapahtuu vuosittain, tässä yhteydessä muutoksia kasaantuu tavanomaista enemmän, jolloin tämä voi näyttäytyä luokan arjessa.

Turvallisuusuhan sattuessa suuressa koulussa on omat haasteensa siitä, kuinka tukea tarvitsevien oppilaiden asioista ollaan tietoisia. Koko koulun henkilökunnan tulisi olla tietoisia siitä, että tukea tarvitseva lapsi voi reagoida tavanomaisesta poikkeavaan tilanteeseen poikkeuksellisesti. Uhkaavassa tai ahdistavassa tilanteessa lapsi voi piiloutua, paeta tai kieltäytyä muutoin yhteistyöstä opettajan kanssa. Esimerkki tällaisesta tilanteesta on koulupäivän aikana tuleva palohälytys. Myös yllättävät muutokset tai nopeaa reagoitua vaativat yllättävät tilanteet voivat laukaista tavanomaisuudesta poikkeavan reaktion. Jos henkilökunta ei tunne lapsen tapoja reagoida vaara- tai yllättävässä tilanteessa, tai ei osaa rauhoitella lasta oikealla tavalla, tilanne on aidosti uhka sekä lapselle että aikuiselle. Kun tähän lisätään vielä iso ryhmä, koulu ja koulurakennus, ei opettaja välttämättä ehdi edes huomata lapsen kadonneen.

Turvallisuuskysymys liittyy olennaisesti myös välitunteihin ja välituntivalvontaan. On vaikea nähdä, miten välituntivalvojat ehtisivät isolla koulunpihalla valvoa useita isoja ryhmiä tarpeeksi, nähdä kaikki lapset ja ehtiä puuttumaan kiusaamistilanteisiin ajoissa. Miten koulunpihasta ja välitunneista taataan turvallinen paikka jokaiselle lapselle? Lapselle täytyy turvata turvallinen liikkuminen koulutiloissa ja koulun pihamaalla. Tätä voi haastaa opettajien



suuren työmäärän lisäksi myös lapsen hahmottamisen haasteet. Monilla tukea tarvitsevilla oppilailla ja lapsilla voi olla haasteita hahmottaa koulutiloja ja niissä liikkumista. Voi olla, että nämä oppilaat eksyvät suurissa rakennuksissa helposti ja heillä voi mennä jopa vuosia tilojen hahmottamiseen. Tämä on luonnollisesti oppilaalle hyvin hämmentävä ja pelottava kokemus, kun omaa fyysistä oppimisympäristöä ja tilaa on vaikea hahmottaa.

Melu ja visuaaliset ärsykkeet vaikuttaa oppimiseen

Iso huolenaihe on melun, hälyn ja kiireen lisääntyminen kouluissa ja kouluympäristössä. Tutkimusten mukaan melu ja jatkuva taustameteli vaikeuttavat oppimista, keskittymistä ja heikentävät muistia. Lisäksi melulla on yhteys motivaation laskuun, lukemiseen ja laskutaitoon (mm. Prodin & Vistelin 2015; Shield, Greenland & Dockrell 2010). Voimakas taustamelu vaikeuttaa myös puheen erottamista ja sen prosessointia. Tämä haittaa erityisesti sellaisia lapsia, joilla on oppimisvaikeus tai jotka eivät puhu äidinkielenään suomea. Melun ja oppimisen yhteyttä koskevissa tutkimuksissa on myös viitteitä siitä, että lapset eivät totu meluun, eivätkä melun vaikutukset vähene iän myötä. Jokainen henkilö lisää luokassa kasvattaa melun ja ärsykkeiden määrää.

Tukea tarvitsevien lasten kohdalla meluun liittyvät asiat ovat vielä haastavampia. Nämä lapset tarvitsisivat nimenomaan selkeyttä, oppimisen ja toiminnan struktuurin, rutiineja ja meluttomuutta. Jatkuva stressi ja hälyinen ympäristö kuormittavat paitsi aistiyliherkkiä, neuromoninaisia sekä traumataustaisia lapsia, mutta myös kaikkia muita, mukaan lukien henkilökuntaa (Sala & Rantala 2012; Vertanen-Greis 2021). Merkittävää on, että myös opettajien työkyky laskee hälyn myötä (Vertanen-Greis 2021), jolloin tilanne vaikuttaa kokonaisvaltaisesti opettamiseen ja oppimiseen. Oppiminen vaikeutuu huomattavasti, jos lapsen stressitaso on jatkuvasti korkealla, jolloin pienetkin vastoinkäymiset, muutokset ja haasteet voivat voimakkaitakin tunnereaktioita. Traumataustaisilla lapsilla tilanne voi olla vieläkin vakavampi. Tämä tulisikin ottaa huomioon uusien koulutilojen suunnitteluvaiheessa esimerkiksi riittäväillä äänieristeillä sekä hyvällä akustiikkasuunnittelulla.

Melun lisäksi ruokailut ja siirtymätilanteet ovat etenkin tukea tarvitsevilla lapsilla haasteellisia. Haasteet liittyvät syömisen vaikeuteen, aistiyliherkkyyteen, ruoan koostumukseen sekä siirtymätilanteiden hallitsemattomuuteen. Kun ruokailuhetkeen lisätään kiire, jonottaminen, liian lyhyt aika ruokailuun, taustameteli ja mahdollinen syömisen hoputtaminen, voi ruokailusta muodostua lapselle todella epämiellyttävä hetki. Ruoka saattaa jäädä syömättä, jolloin lapselle jää nälkä ja tämä vaikuttaa sekä jaksamiseen että oppimiseen. Erityisesti tämä voi pahentaa niiden tukea tarvitsevien lasten kuormaa, joilla on keskimääräistä enemmän erilaisia haasteita syömisessä ja ruokailutilanteessa. Kiireessä ja melussa syöminen kuormittaa myös henkilökuntaa. Ruokatauon tulisikin olla osa päivänaikeista palautumista, joten melun ja kiireen vähentäminen ruokailutilanteessa tulisi huomioida. Tästä syystä ruokailuun ja siirtymiin tulisikin varata tarpeeksi aikaa ja riittävästi henkilökuntaa. Isommassa päiväkodissa/koulussa /ryhmässä nämä haasteet lisääntyvät varsinkin ruokailujen vaatiman aikatauluttamisen vuoksi.



Suurissa kouluissa myös visuaalisten ärsykkeiden määrä on suurempi kuin pienissä yksiköissä. Visuaaliset ärsykkeet, kuten liike luokkatilan ulkopuolella, vie paljon energiaa oppimiselta ja häiritsevät keskittymistä sekä oppimiseen suuntautumista (Gisalon 2011; Keltikangas-Järvinen 2010). Koulua suunniteltaessa luokkahuoneet tulee suunnitella niin, että ärsykkeiden määrää voidaan rajoittaa tai rajata pois. Erityisesti suuret ikkunat aiheuttavat tutkimusten mukaan lapsille häiriötä ja keskittymisen haasteita (Leiringer & Cardellinon 2011). Sensitiiviselle oppilaalle pelkästään luokkatilassa olevat rauhattomat julisteet tai värityöt voivat vaikuttaa oppimiseen (Keltikangas-Järvinen 2010). Koulutiloja rakentaessa onkin syytä kiinnittää huomiota tilojen käytettävyyden lisäksi myös niiden visuaaliseen, auditiiviseen ja fyysiseen esteettömyyteen.

Pitkät koulumatkat- ja päivät

Suunnitelmien myötä useiden lasten päivähoito- ja koulumatkat kasvavat huomattavasti. Huolta herättää koulumatkojen ja -päivien pituus lapsilla, jotka asuvat asutuskeskusten ulkopuolella. Kuljetuksen suunnittelussa on tärkeä huomioida, etteivät matkat pitene liiaksi. Alle 13-vuotiailla enimmäisaika, jonka koulukyytiin saa kulua, on 2,5 h.

Koulumatka voi pidentää päivää todella paljon. Jos lapsella on erityishaasteita tai tämä on esimerkiksi autismikirjolla, pitkät matkat lisäävät kuormitusta huomattavasti. Tämä tulee huomioida myös kuljetuksen henkilökunnassa, jonka tulee olla ammattitaitoista, kun kuljetuksissa kyyditettävänä on esim. autismipiirteinen lapsi. Kuskin tulee tunnistaa ja puuttua kiusaamiseen kyydissä ja huomioida, että lasta ei jätetä yksin ilman vastaanottajaa. Koulukyydityksen fyysinen, sosiaalinen ja psyykkinen turvallisuus tulee taata ammattitaitoisella koulukyydityksellä.

Kyyditettävänä oleminen vie suuren osan lapsen päivästä. Siksi on tärkeää, että koululaiset pääsevät osallistumaan tarvittaviin koulun toimintoihin koulupäivän aikana. Esimerkiksi läksykerhoon tai muuhun ohjattuun toimintaan, kuten iltapäiväkerhoon, tulee olla mahdollisuus osallistua ilman hyppytunteja. Erityisesti liikuntaa ja liikkumista lisäävä toiminta tukee oppilaiden jaksamista ja hyvinvointia, varsinkin kun kyyditykset vähentävät arkiliikuntaa ja sen mahdollisuuksia. Myös tukipalvelut kuten toiminta- ja puheterapia olisi hyvä saada järjestettyä koulupäivän yhteyteen, sillä tämä auttaa huomattavasti perheiden arkea. Uusia kouluja suunniteltaessa olisikin tärkeää kiinnittää huomiota tilojen riittävyys myös yhteistyötahoille, sekä tehdä tiloista ja oppimisympäristöistä toimivat. Toimivat tilat ovat ergonomiset niin fyysisesti kuin kognitiivisesti sekä muunneltavissa käyttötarkoituksen ja ryhmäkokojen mukaan. Myös tilojen akustiikka tulisi olla kunnossa, jotta melutaso ei äidy haitalliseksi. On myös tärkeää huomioida, että koulu ei ala liian varhain, jotta kauempaakin tulevat kyyditysoppilaat eivät joudu nipistämään yönistä kyyditysten keston vuoksi.

Mahdollisuus lähiliikuntapaikkoihin tärkeä



Mitä enemmän lapsia on koulukuljetuksen piirissä, sitä vähemmän heillä on vapaa-aikaa ja mahdollisuuksia kävellä tai pyöräillä kouluun. Kuljetusoppilaana oleminen lisää istumista päivään entisestään, kun arkiliikunnan osuus päivästä on nykyään muutenkin vähäistä. Pitkät matka-ajat syövät jaksamista arjessa, ja kun tähän lisätään vielä läksyt, vähentää tämä liikkumista entisestään. Olemme huolissamme pitkien koulumatkojen seurauksista liikkumiseen, mikä on lapsille ja nuorille erittäin tärkeää hyvinvoinnin, terveyden ja oppimisrauhan edistämiseksi.

Riittävän päivittäisen liikkumisen apuna voisivat olla erilaiset kerhot, joita järjestetään koulun tiloissa koulupäivän sisällä. Kaikilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet osallistua kerhotoimintaan, eikä osallistumisen esteenä saisi olla taloudellinen tilanne tai kyyditettävänä oleminen. Harrastamisen Suomen malli mahdollistaa tällaisten kerhojen toimimisen. Tärkeää on kuitenkin turvata kyyditysoppilaiden osallistumismahdollisuus.

Koulukyydityksen vähentäessä arkiliikuntaa entistä tärkeämmäksi nousevat lähiliikuntapaikat. Näistä olisi tärkeää pitää huolta, koska lähiliikuntapaikoille on helppo päästä jalan tai pyörällä, lähiliikuntapaikka madaltaa kynnystä lähteä harrastamaan liikuntaa ja kannustaa aktiivisuuteen. Myös koulujen ja päiväkotien pihat ja kentät ovat tärkeitä vapaa-ajan liikuntaan kannustavia ympäristöjä. Nämä tulisi säilyttää tai suunnitella vaihtoehtoisia liikuntapaikkoja, vaikka koulurakennus myytäisiin tai koulu lakkautettaisiin.

Tehokkuusajattelu ei sovi päiväkotiin

Päiväkotien kohdalla huolta herättää erityisesti suunnitteilla olevien yksiköiden suuruus. Muutokset tehdään talous edellä, mutta tehokkuusajattelu on ristiriidassa päiväkodin kasvatustehtävän kanssa. Kysymmekin, halutaanko mieluummin tarjota laadukasta varhaiskasvatusta vai kasvattaa pieniä lapsia (joiden päiväkotipäivä matkoineen voi venyä jopa kymmentuntiseksikin) suurissa yksiköissä? Toivottavaa olisi, ettei päiväkotipäivistä tulisi toimintojen porrastamisen vuoksi kelloitettuja.

Perhepäivähoitajien määrä on viime vuosina vähentynyt rajusti, ja siksi alle 3-vuotiaita lapsia tuodaan koko ajan enemmän päiväkotiin. Kodinomaisuus olisi mahdollisuuksien mukaan hyvä huomioida jo uusia päiväkoteja suunniteltaessa. Esimerkiksi ryhmien omat sisäänkäynnit ja pukeutumistilat rauhoittavat kuormittavia siirtymätilanteita, mikä on erityisen tärkeää varsinkin helpommin kuormittuvien lasten kohdalla. Myös piha-alueen suunnittelussa tulisi ottaa huomioon paitsi viihtyisyys ja toiminnallisuus, myös turvallisuus. Miten piha-alue esimerkiksi jaetaan ryhmien kesken? Miten lasten turvallisuus taataan isoissa ryhmissä ja piha-alueella, kun kaikki lapset eivät ole aikuisille tuttuja? Sijaisia on vaikea saada ja avustajia siirrellään ryhmästä toiseen paikkaamaan poissaolijoita. Henkilökunnan vaihtuvuus vaikuttaa sekä lasten turvallisuuden kokemukseen että henkilökunnan omaan jaksamiseen.

Päiväkodissa melu on huomattava kuormitustekijä, joka vaikuttaa sekä lapsiin että aikuisiin. Etenkin tukea tarvitsevat lapset, kuten neuromoninaiset ja aistiyliherkät, häiriintyvät



ylimääräisistä ärsykkeistä ja tarvitsisivat selkeyttä. Siirtymätilanteet sisältä ulos ja takaisin voivat olla haasteellisia, koska aistiyliherkkä lapsi voi reagoida voimakkaasti esimerkiksi eteisessä ulkovaatteet päällä odottamiseen. Tästä syystä tilojen hyvä suunnittelu, resurssien riittävyys ja ammattitaitoinen, lapset tunteva henkilökunta, ovat tärkeitä. Onkin aiheellista kysyä, huomataanko lapsen haasteet ja erityisen tuen tarve kiireisen arjen keskellä? Kuinka lasta ehditään tukea tarpeeksi näissä tilanteissa? Olivat päiväkotirakennuksen fyysiset puitteet miten hyvin suunnitellut ja toimivat tahansa, ne eivät yksin ole tae laadukkaaseen varhaiskasvatukseen toteutumisesta. Äärimmäisen tärkeää on lisäksi pedagoginen suunnittelu, eli se, miten varhaiskasvatuksen tavoitteet tuodaan konkreettisesti päiväkodin arkeen. Koulutetulla ja lapset aidosti tuntevalla henkilökunnalla on siksi valtavan iso merkitys.

Etenkin Tuupovaaran ja Uimaharjun alueiden välimatkat muodostuvat pitkeiksi. Päiväkotilaisilla on usein pidemmät päivät verrattuna ala- ja jopa yläkoululaisiin. Matkat pidentävät päivää entisestään. Tämä korostuu erityisesti vuorohoitoa käyttävillä perheillä ja kuormittaa sekä lapsia että vanhempia. Päiväkotimatkojen piteneminen voi myös pakottaa perheitä auton hankintaan, jos julkista liikennettä ei ole tai sen käyttäminen on syystä tai toisesta hankalaa esimerkiksi tukea tarvitsevan lapsen kanssa.

Lopuksi

Tässä lausuntopyynnössä otamme kantaa koulumuutoksiin, jotka kaavaillaan tapahtuvaksi tulevien vuosien aikana. Pyydämme teitä kiinnittämään huomiota tukea tarvitsevien oppilaiden ja lasten tarpeisiin koulusuunnitelmien yhteydessä. Toivomme päätöksissä ja toteutuksessa otetaan huomioon kognitiivinen ergonomia ja psykologinen turvallisuus tiloja, toimintoja ja opetusta suunniteltaessa, aistiärsykkeiden vaikutus oppimiseen ja kehitykseen sekä arkiaktiivisuuden tukeminen, varsinkin pitkän kuljetusmatkan kouluissa. Nämä toimenpiteet edistävät myös opettajien työssäjaksamista ja työhyvinvointia.

Lisäksi toivomme, että säästötoimenpiteet ja tehokkuusajattelu eivät pääse syventämään lasten ja nuorten pahoinvointia, mikä on tällä hetkellä kansallisesti suuri ongelma. Tätä tilannetta voidaan pyrkiä ehkäisemään kohtuullisilla luokkakoilla, tuen saamisen mahdollistamisella, oppilaan tuntemuksella koulutasolla, turvallisella oppimisympäristöllä, ammattitaitoisella henkilökunnalla ja oppilaslähtöisellä suunnittelulla.

Joensuussa 29.3.2024

Toiminnanjohtaja Päivi Ainasto
Oppimisvalmentaja Johanna Lyytikäinen
Erityisasiantuntija Aila Kinnunen
Järjestökoordinaattori Sanna Peltonen
Viestintävastaava Sara Korppila